

Konok Péter

Az elsodort Magyarország felfedezése

Szociográfiák, társadalomismeret és a Márciusi Front

A két világháború közötti korszak szociográfiáiról, illetve szélesebb értelemben és némi eufemizmussal élve – amint arra visszatekintve Illyés Gyula is rámutatott –: a „falukutató mozgalomról” rengeteg írás, feldolgozás, memoár született. A témát igen alaposan feldolgozták; a róla szóló tengernyi irodalom alaphangja mégis a *hezitálás*. Mennyiben és miként tekinthetjük valamiképpen egységes mozgalomnak, különálló irányzatnak a korabeli magyar szociográfiát? Egyáltalán: mozgalom volt-e, vagy irányzat? A közös módszerek fűzték össze, vagy a célok, szándékok egysége? Politika volt-e, és ha igen, miképpen illeszthető be a korabeli politikai konstellációkba? Baloldali volt, vagy jobboldali, netán – politikai jelzők nélkül – radikális, „harmadik úton járó”? Tudomány volt-e, vagy szépirodalom? Megannyi olyan probléma, ami miatt a korszak faluszociográfiáit és e szociográfiák íróit nehéz lenne egységesen szemlélni. Ugyanakkor létezett egy olyan konvergenciós pont, ahol a sokféle irányú és hevületű gondolatok összetalálkoztak, vagy legalábbis igen közel kerültek egymáshoz: a Márciusi Front zászlóbontásakor lényegében mindenkit ott találunk, aki vagy az úgynevezett „népi oldalról”, vagy a baloldaltól kiindulva arra a felismerésre jutott, hogy a magyarországi vidék viszonyainak értő és érzékeny feltárása – vagyis a szaktudományosság és az empátia, illetve a felháborodás elegye – bármiféle valódi változás elengedhetetlen kiindulópontja.

Megnehezíti a besorolást ugyanakkor, hogy az első világháborús vereséget, a forradalmakat és a trianoni döntést követően a faluszociográfia a hivatalos, magát nyíltan és büszkén ellenforradalminak nevező hatalom eszköztárába is bekerült módszerként. Nehéz lett volna figyelmen kívül hagyni, hogy az ország egyik legnagyobb társadalmi problémája a földkérdés; a földreform kidolgozására – és egyben a revizionista érvrendszer alátámasztására – a húszas évek elején két intézetet is létrehívtak: a Magyar Társaság Falukutató Intézetét, valamint a Magyar Sociographiai Intézetet. Ez utóbbit egy 1921-ben indított országos felmérésre építették, amely elvileg az ország összes falujára kiterjedt. Az intézet rendeltetésül az 1924. augusztus hó 2-án kelt 2146 számú miniszterelnöki rendelet „a magyar állam és a környező országok közérdekű viszonyaira vonatkozó adatok nyilvántartását” jelölte meg. A felméréseket természetesen szakemberek, szakértelmiségiek végezték, akik elsődlegesen kvantitatív adatokat gyűjtöttek, statisztikákat állítottak fel; az adatok gyűjtésében és feldolgozásában egyaránt érződött az adatszolgáltatókkal (vagyis a parasztsággal) szembeni távolságtartás, sőt bizalmatlanság, illetve

egyfajta manifeszt értetlenség, amelyet amúgy természetesen a tudományosság garanciájának tekintettek. A hivatalos falukutatással párhuzamosan, illetve időnként azt kiegészítve, időnként pedig azzal kimondva-kimondatlanul szemben megjelentek más kezdeményezések is. A vidéki Magyarország még *felfedezésre* várt – és amint azt az 1920-as évek végétől sorra születő művek is bizonyították, sok szempontból épp olyan *terra incognita* volt, mint a távoli földrészek ismeretlen országai. A kiindulópont sok esetben az ideálisnak elképzelt paraszti létforma folklorisztikus és romantikus felkutatása lett volna – ez inspirálta többek között a Teleki Pál által alapított cserkészmozgalmat, vagy, bár másként, a sajátos nemzeti radikalizmust kétségtelen írói kvalitásokkal elegyítő, dühös dörgedelmeket szóró Szabó Dezső körül csoportosuló, néplélek-kereső mozgalmat –, ám az első komoly irodalmi-szociográfiai munkák közérthetően bizonyították, hogy a vidék *terra incognitáját* ha nem is oroszlánok és sárkányok népesítik be, mint a középkori térképek mezsgyéin túl elterülő tájakat, de a valóságnak nem sok köze van a bukolikus parasztramantikához, illetve a célzatos nemzetkarakterológiához sem. A kialakuló kép sivár volt és nyomasztó – és leginkább az irodalmi szociográfiák írói voltak képesek az empirikus adatok valóságát a társadalmi problémák mélyebb igazságává transzformálni.

Azonban ennél mindenképpen többről volt szó. A szociográfiák írói – bár egyfelől tényirodalmat írtak – a népet, a nép nyomorát és nyomorítottóságát nem csupán illusztrációnak szánták, hanem általános, metaforikus jelentőséget is adtak neki. Ahogyan a vizsgált falvak és vidékek is – Nagy Lajos Kiskunhalommá átkeresztelt Apostagja, Szabó Zoltán gondosan kiválasztott, afféle ideáltípusnak tekintett Tardja, vagy akár a Viharsarok, amely magát földrajzi nevét is Féja Géza könyvének köszönheti – általános magyar társadalmi problémákat ábrázolnak a „cseppben a tenger” induktív módszereivel, úgy a parasztság – a szerzők értelmezésében (és ennek szilárd kelet-európai hagyományai vannak): a „nép” – helyzetéből még átfogóbb társadalmi problémákra utalnak. Ez az univerzális törekvés általában véve is igaz volt a „népiek” mozgalmanak progresszív résztvevőire, hiszen általában véve éppen a provincializmussal és a konzervativizmussal szemben fogalmazták meg saját népképüket. Ahogyan 1977-ben Bibó István összefoglalta Borbándi Gyula könyvéhez írott megjegyzéseiben, a magyarországi népi mozgalom – amely véleménye szerint a narodnyikokat nem számítva a legérdekesebb volt a hasonló indíttatású és eszközkészletű kelet-európai mozgalmak közül – fő jellemvonásait és választásait a következők alakították:

„a) az, hogy kiváltója a magyar parasztságnak, mindenekeelőtt az igen nagyszámú szegényparasztságnak még kelet-európai összehasonlításban is példátlan mértékű anyagi és szellemi nyomorúsága;

b) az, hogy kísérőjelenségeként igen kiterjedt és gazdag szellemi tevékenység jelentkezett, elsősorban az irodalom és a társadalomtudományok terén;

c) az, hogy egyenletes fejlődés esetén egy igen gazdag és eredményes politikai reformkor inspirálója lehetett volna;

d) bár kidolgozott és dogmákba foglalt ideológiája nem volt, de eszményeinek és kritikai hozzáállásának a végiggondolásából egy olyan elvi gondolatsor következett volna, amely a kommunizmus és kapitalizmus hagyományos, ma már nagymértékben sterillé vált, de a világot ma is uraló ellentétén túlmutat, s ezáltal ennek a mozgalomnak népi, nemzeti és társadalmi kereteken túlmutató általános érvényű tanulságait is magában rejti.”¹

Bibó tömör pontjai jó fogódzókat nyújtanak annak felvázolásához, hogy egy műfaj, illetve annak művelői miként válhattak a Márciusi Front átmeneti összefogásában tágabb regionális szinten is unikális politikai alternatívává, olyan jelentést adva a népfront, illetve a demokratikus összefogás százszor elkoptatott és korrumpált fogalmainak, amely sok szempontból máig is példaértékű lehetne.

A magyarországi parasztság nyomorát feltáró kvantitatív, illetve felrázó erejű dokumentumok már korábban is napvilágot láttak. A később a hatalomhoz idomuló, majd a nyilasokhoz sodródó, a Márciusi Fronttól meglehetősen távol álló Oláh György 1928-as könyve, a *Hárommillió koldus országa* komoly figyelmet keltett. A hárommillió koldus megjelenik József Attila *Ady emlékezete* című versében is, amelyet a költő a falukutatást is végző Bartha Miklós Társaság 1930-as ünnepélyére írt, Ady síremlékének felavatása alkalmából:

„Teste a földé. Földművesé lelke,
ezért koppan a kapa néhanap.
Sírja három millió koldus telke,
hol házat épít, vet majd és arat,
Verse törvény és édes ritmusában
kő hull s a kastély ablaka zörög, –
eke hasít barázdát új húsában,
mert virágzás, mert élet és örök.”

---

¹ Levél Borbándi Gyulához. Bibó István: *Válogatott tanulmányok*. Magvető, Budapest, 1986. 3. k. 298–299.

A vers címét József Attila Féja Gézától kölcsönözte, és Adyt az örök forradalmiság szimbólumaként a parasztságra illetve a zsellérekre testálja; ezáltal viszont az ekkor a népiekhez közeledő József Attila szemében a föld nélküli parasztság maga, az a zsellértömeg válik a forradalom hordozójává, amely mellé két év múlva, a *Mondd, mit érlel...* soraiban felsorakozik a szegény telkesparaszt, a munkanélküli munkás és maga a nyomorban élő költő is.

A szociográfiák írói minden műfaji, világnézeti és habitusbeli különbségük mellett egységesen úgy gondolták, hogy a valóság feltárása, az azzal való szembesülés és szembesítés folyamata a változás olyan elengedhetetlen feltétele, amely nélkül bármiféle politikai reformtörekvés eleve kudarcra van ítélve. Mindezt már-már karikatúrisztikus élességgel illusztrálja a magyar irodalom vélhetőleg legrövidebb szociográfiájának története, amelyet Móricz Zsigmond írt, aki 1935-ben, amikor a forradalmi újtó szerepében tetszelgő Gömbös Gyula Zilahy Lajos közvetítésével Új Szellemi Frontot hirdetve igyekezett összehangolni a népiek mozgalmait és a kormány reformpolitikáját, a Ritz menükártyájának hátoldaláról egy parasztszalád heti étrendjét olvasta fel a meghökkent miniszterelnöknek: „Hétfő. Reggelire kenyér, zöldhagyma. Délben lebbencsleves. Este üres krumplifőzelék. Kedd. Reggelire kenyér, zöldhagyma. Délben lebbencsleves. Este puliszka kis tejjel. Szerda. Reggelire kenyér, zöldpaprika...” Ez a – modern terminussal élve – *performance* már a kezdetektől elég világossá tette, hogy nemigen lehet átjárás Gömbös úgynevezett forradalmisága és a népiek elképzelései között.

A Bibó által jelzett „kiterjedt szellemi tevékenység” első igazán jelentős produktuma Nagy Lajos *Kiskunhalom* című műve volt 1934-ben. Jellemző, hogy Nagy, aki nem kötődött a népiekhez, valójában nem szociográfiát, hanem regényt akart írni, de nem a jól bevett fikciós toposzokat újrafogalmazva és hősöket állítva egy történet középpontjába, hanem a folyamatos történés egy ismétlődő szakaszát, a párhuzamos történeteket és találkozásait bemutatva – egy valóságos falu valóságos napjának leírásával, ahol csupán a nevek és az elnevezések fikciók.

A szociográfiák aranykora azonban 1936 után érkezett el Magyarországon. Ekkorra Gömbös politikai és fizikai halálával végleg megszűnt az általa szorgalmazott korporatív-tekintélyuralmi rendszer vonzereje, de a hatalom berkeiben nem született hihető új alternatíva sem; Darányi kezdeti óvatos visszatérése a bethleni elképzelésekhez semmi jóval nem kecsesített a parasztság felemelésének szempontjából; a hatalmi illúziókkal leszámoló népiek ekkor találtak rá igazán saját hangjukra és saját műfajukra. 1936–1937 folyamán sorra jelentek meg a klasszikussá vált szociográfiák; ekkor indulnak el a nagy sorozatok, az *Írás és Szolgálat*, illetve a Magyarország felfedezése. Az előbbiben jelent meg Szabó Zoltán műve, *A tardi helyzet* (1936), illetve a *Cifra nyomorúság* (1938); az utóbbiból, amelyet az egész országra kiterjedő, tízkötetes sorozatnak

terveztek, végül két kötet jelenhetett meg: Erdei Ferenc *Futóhomok* (1937) és Féja Géza *Viharsarok* (1937) című írásai. Sorozaton kívül jelent meg Illyés Gyulától a *Puszták népe* (1936), Veres Pétertől *Az Alföld parasztsága* (1936), Darvas Józseftől *A legnagyobb magyar falu* (1937).

Ezek az írások műfajilag sokban különböztek: a skála Illyés lírai önvallomásokkal és nosztalgikus emlékekkel tűzdelt, korszakokon átívelő írásától egészen Erdei szikáran tudományos, a paraszti életforma idealizálása ellen szenvedélyesen kikelő munkájáig terjedt. Intenciójukban és hatásukban, öndefiníciós kísérleteikben és végső soron politikai implikációikban, lehetőségeikben és recepciójukban azonban meglehetősen egységesek voltak. Ahogy a *Korunk* főszerkesztője, Gaál Gábor megfogalmazta egy 1937-es tanulmányában: „...valamely táj, s a benne élő embercsoport elrontott, megalázott élete megragadható s a kikerülhetetlen hatású szépmanifesztáció tárgyává tehető az empirikus szociológia szükségszerűen szürkét szürkére rétegző tudományosságával szemben. A szociográfiai formának ezzel a mindenhonnan való sokféleségében vizsgálat és átvilágítás, vallatás és leleplezés alá kerül az egész magyar élet. Az egész mai magyar ember-rezervoár, minden osztály, minden összefüggés, minden intézmény, minden szervezet, minden erőirányulás, minden megállás, mozgás, a mai élet egész dinamikája. Nagy seregszámla, mérhetetlen bűnlajstrom ez, amely mindent és mindenkit mérlegre tesz. Egy nép törekszik itt a végső leszámolás magatartásában önismeretre. Új hőseit keresi s a régi bálványokat döntögeti. Új fölismeréseket mutat és régi félreértéseket gázol le. Az egész mai magyar világ roppant körképe kerekedik ki a szociográfusok kezében.”²

Bár a szociográfiaikat írók többnyire nem határoztak meg direkt politikai téziseket, önmagában az általuk leírt valóság és az abból kikerekedő igazság politikai implikációkat hordozott. Egyértelmű volt számukra, hogy az ország átfogó modernizációra szorul; ilyen értelemben persze nem látták járható útnak a konzervativizmus addigra egyre jobban megkopó ideálképeit, amelyek ráadásul a tapasztalatok fényében teljesen és időtlenül hamisnak bizonyultak. Elvileg választhattak volna a három nagy modernizációs paradigma közül is, amelyeket, illetve számos elegyüket a különféle politikai elitek és nemzetközi hatalmi konstellációk felkínáltak. Az angolszász liberális modell (amely korábban a katolikus konzervativizmussal vegyülve Magyarországon is jelen volt a cserkészmozgalom falura járásában, Baden-Powell Teleki által közvetített *settlement*-mozgalmában) alapvetően a falu felé forduló urbánus figyelem terméke volt, arról nem beszélve, hogy a politikai közbeszédben igen negatív konnotációt kapott, és a világháború előtti, úgymond bűnösen *hanyag* rendszerrel azonosították. Kétségtelen, hogy az angolszász országok már rég túljutottak szociográfiai korszakukon, amely sokkal inkább a 19. század munkásságának helyzetével foglalkozott, mintsem a kelet-európaiktól igencsak eltérő parasztok világával. Ráadásul a gazdasági

² Gaál Gábor: A mai magyar szociográfia és az irodalom. *Korunk*, 1937. 5. sz. 410.

válság miatt a liberális paradigma nyugaton is gyengélkedett, a roosevelti New Deal már-már államkapitalista megoldásokat kínált. Bár a fasiszta modernizációs paradigma – és hangsúlyosan a Mussolini-féle korporatív állam, a népközösség gömbösi verziója – rövid ideig kiváltott némi érdeklődést a népi mozgalom nem egy tagjából, és a szociográfiák íróiból is, de ez inkább csak átmeneti hatás volt. A szociográfiák íróit elválasztotta a *völkisch* ideológiáktól az, hogy semmi esetre sem idealizálták a parasztságot, és bár problémáit az ország alapproblémájának tekintették, és a parasztságot alapjában a néppel azonosították, ebben határozottabban kisebb szerepet játszott a nemzetkarakterológia. Bár kétségtelen, hogy a népiek a paraszti sorson keresztül nem csupán társadalomkritikát, hanem egy átfogóbb jellegű civilizációkritikát is megfogalmaztak (nem egyszer hivatkozva Spenglerre vagy Huizingára is), de sem a *völkisch* parasztidillhez, sem a fajelméleté butított nietzscheánus gondolathoz nem volt különösebb gusztusuk. Ahogy Kovács Gábor idézi Bibó Borbándihoz írott levelét a népi mozgalom eszmetörténeti helyéről szóló fontos tanulmányában: „A népi mozgalom nagyon nagyra tartotta a nép szellemi teljesítményeit, külön kiemelte azt, hogy a nép ezt milyen rettenetes nehéz körülmények között valósította meg, de nem tudok arról, hogy bárhol a nemzeti sajátosságot valamilyen formában cselekvési norma rangjára emelte volna.”³

Némileg összetettebb a népiek viszonya a baloldalhoz, illetve a baloldalisághoz mint étoszhoz, a baloldali politikához és a baloldali politikai struktúrákhoz. A harmadik nagy modernizációs paradigma, a szovjet, illetve a sztálinista típusú modernizációhoz való viszonyt több pro- és kontra tényező befolyásolta. A magyar szegényparasztság, a zsellérek helyzete – különösen, ha az ember jókora adag elkeseredéssel és felháborodással szemlélte – sokkal inkább hasonlított a cári Oroszország muzsikjainak helyzetéhez, mint a nyugati parasztságéhoz. A párhuzam kiterjedt a jobbágyfelszabadítás hiábavalóságának analógiájára is: „A jobbágyokat felszabadították – erről is sokáig olyan képzelmem volt, mint általában a magyar nemzetről. Valahol messze történt, egy boldog tájon, semmi esetre sem ott, ahol én éltem. A jobbágyok megkapták a földet, maguk urai lettek, szabad polgárai e honnak... Hogy történhetett mégis, hogy ameddig az én tekintetem és képzeletem terjedt, körülöttem a határ mindenfelé egy-egy ismeretlen, a középkori váruraknál is titokzatosabb hatalmasságé volt, akinek nagynéha csak követei látogattak el a négyesfogaton a kastélyba? A nép dermedten hajlongott, süvegét kapkodta, nem látszott se függetlennek, se szabadnak... Ezeket mért nem szabadították föl?” – kérdezett rá Illyés a *Puszták népében*.⁴

³ Kovács Gábor: A népi mozgalom helye a politikai eszmetörténetben. *Beszélő*, 2005. 6. sz.

<http://beszelo.c3.hu/cikkek/a-nepi-mozgalom-helye-a-politikai-eszmetortenetben> (utolsó letöltés: 2012. március 19).

⁴ Illyés Gyula: *Puszták népe / Ebéd a kastélyban*. Szépirodalmi könyvkiadó, Budapest, 1974. 92.

A narodnyikok aktív részvétele a népeletben – amelyet a hivatalos marxizmus-leninizmus, ha némi fenntartással is, de elődei közé sorolt – sokkal inkább hasonlított a magyar szociográfusok és népiek elképzeléseihez, mint a népies giccsre támaszkodó *völkisch* szellemtelenség. Ugyanakkor a hivatalos szovjet politika a parasztság átformálásáról, teljes és átfogó modernizálásáról szólt – és a magyar szociográfusok sem láttak semmi konzerválnivalót a paraszti létben, sőt ódzkodtak annak modern és urbánus stilizálásától is. Viszont a magyar baloldali mozgalmak soha nem tudtak igazán mit kezdeni a parasztokkal. A fegyelmezés és a – sajátos népieskedő csendőrpertuval tálalt – tudatbevétel alanyaiként tekintettek rájuk, sőt a kommunisták – főleg az 1919-es tapasztalatok fényében – kifejezett gyanakvással, a szociáldemokraták inkább csak értetlenséggel. A tudati tényező elsődlegessége karikatúrisztikus élességgel vetődött fel, amikor egy Moszkvában élő magyar kommunista író – vélhetőleg Illés Béla – arra igyekezett rávenni Nagy Lajost, hogy a *Kiskunhalom* alakjainak adjon néhány jól csengő kommunista jelmondatot a szájába: „Szóbakerült *Kiskunhalom* című regényem is, melyet a házigazda már olvasott. Nagyon tetszik neki – mondja –, javasolni fogják többen az egyik állami kiadónak, hogy fordíttassák le oroszra, s adják ki. De írjak bele – ajánlja – három-négy helyen egy-egy mondatot, valamit Szovjet-Oroszországról, például ott, ahol a parasztok beszélgetnek, említse meg valamelyik a szovjetet, mint a földműves szegénység reménycsillagát. Elszörnyedek. Nem ennek az ideának a politikai képtelensége miatt, mert a politikától rideg elutasítással mindig meg tudom magam védeni, hanem elszörnyedek annak hallatára, hogy ilyen felfogása lehet írónak az irodalomról. Hogy valaki képes lenne akár arra is, hogy például a *Tiszát*, Petőfi költeményét így fordítsa vagy fordíttassa le: Túlhan vélem átellenben éppen, Pór menyecske jött, korsó kezében, Korsáját míg telemerítette, Rám nézett át, aztán ment sietve. Éljen a Harmadik Internacionálé.”⁵ Arról pedig, hogy mit jelent a gyakorlatban a „parasztság modernizálása” a Szovjetunióban, voltak hírek, éppen eléggé riasztóak.

Paradox módon inkább használt, mint ártott a kommunisták és a népiek kapcsolatának, hogy a KMP Magyarországon több okból is teljesen dezorientált volt (amúgy sem volt soha akkora szerepe, mint azt utóbb a hivatalos párttörténet-írás állította). Így a párt központi irányvonala kevésbé érvényesült, sőt nem egyszer előfordult, hogy olyan emberek nyilatkoztak meg és szervezkedtek – többnyire a legjobb akarattal – a KMP nevében, akiknek azzal lényegében semmiféle szervezeti kapcsolatuk nem volt. A Komintern 1936 tavaszán a KMP központi szerveinek feloszlásáról döntött, és ez végképp elvágta az addig is zilált kapcsolatokat a moszkvai vezetés és a hazai kommunisták között, akik így a maguk szája íze és tapasztalata szerint válhatták gyakorlattá a Komintern antifasiszta népfronttal kapcsolatos határozatait. Jellemző, hogy ekkor élénkült fel ismét az MSZDP égisze alatt működő Országos Ifjúsági Bizottságban a kommunista fiatalok tevékenysége, és a Márciusi Front

---

⁵ Nagy Lajos: *Tízezer kilométer Szovjetország földjén*. Interart, Budapest, 1989. 46–47.

előkészületeiben, illetve a népiekkel való kapcsolatokban is egy sokkal kevésbé szektás irányvonal érvényesült, amelyet leginkább Donáth Ferenc neve fémjelzett. Ugyanakkor túlzónak gondolom azt a beállítást, hogy a kommunistáknak döntő szerepük lett volna a Márciusi Front megszervezésében. Ezt állította utóbb a hivatalos párttörténet-írás, amely a kommunista pártnak próbálta betudni az eseményeket, de ma éppen ezzel érvelve utasítja el a hivatalos jobboldali párttörténet-írás. Sokkal inkább arról van szó, hogy az ország gyökeres átalakításának igénye a tradicionális baloldali alapértékek és a progresszióba vetett hit mentén fogalmazódott meg a regnáló konzervatív-jobboldali önkényállammal és a fenyegető fasizmussal szemben. A népiek baloldaliak és a baloldaliak népijei (főleg a fiatal kommunista és szociáldemokrata diákok) nyújtottak kezét egymásnak, miközben a KMP-nek nemigen volt alkalma befolyásolni a történeteket, az MSZDP pedig – nem utolsósorban a kommunista befolyás és a szélsőjobboldali befolyás párhuzamos gyanúja miatt – távolságtartóan viselkedett. Valójában pedig egyik sem volt jogosult. Bibó István fentebb idézett levelében tömören összefoglalta a népi baloldal és a baloldali érzelmű (bár *tételesen* nem baloldali) népiek egymásra találásának eszmetörténeti alapjait: „...a kelet-európai mozgalmak és mindenekelőtt a magyar népi mozgalom teljes mértékben belesimul, azonos az európai szabadságmozgalmak nagy vonalával, teljes mértékben magáévá teszi a francia forradalom szabadság–egyenlőség–testvériség ideológiáját, és mindezekkel együtt egyértelműen a baloldalon helyezkedik el; amely megjelölésnek sok minden tekintetben összezavarodott ma már az értelme, de azért még mindig mond annyit, amennyit érdemes megjegyezni. Ami a szocializmus különböző formáihoz való hasonlóságot vagy eltérést illeti, le kell szögezni, hogy a magyar népi mozgalom a szocializmussal teljesen egy vonalon halad abban, hogy a francia forradalmi ideológiát a legteljesebb szenvedéllyel és átéléssel vonatkoztatja a kizsákmányolás jelenségeire, mindenekelőtt a kapitalista kizsákmányolás jelenségeire, tehát nem részes abban a tévhitben, amelyik a kapitalizmust a francia forradalmi ideológia egyenes és hiteles folytatójának tekinti. (...) A kommunizmustól elválasztotta őket az, hogy sem a pártot, sem a diktatúrát nem helyezték központi helyre, az osztálykérdést lényegesen kevésbé mereven fogták fel, és a parasztságnak, a szegényparasztságnak az előtérbe helyezése sosem jelentette náluk azt az igényt, hogy ebből az osztályból uralkodó, vezetésre hivatott osztályt képzeltek volna el. Magától értetődőnek tartották, hogy a politikai harcban az általuk elsősorban képviselt szegényparasztságnak a munkássággal teljesen szövetségben kell föllépnie, azonban ebben a szövetségben nem óhajtottak különösebb rangkülönbséget, vezető szerepet sem igényelni, sem elfogadni.”⁶

2006-ban, a *Tardi helyzet* megjelenésének 70. évfordulóján a Pázmány Péter Katolikus Egyetem fiatal szociológusai ismét felméréseket végeztek a faluban. Kiderült, hogy továbbra is helyzet van

---

⁶ Bibó, i. m. 300.

Tardon is, az országban is. Helyzet, az mindig van, sőt mint tudjuk, a helyzet – és nem csak a nemzetközi – fokozódni hajlamos. A ma regnáló ideológia széléhez kapcsolódó sajátos parlamenti párt félhivatalos internetes lexikonjában, a Metapédián a következőket olvashatjuk a falukutatókról: „A II. vh előtt és alatt a »falukutatók« a magyar harci szellem bomlasztását és a bolsevizmus megértését propagálták zsidók aktív irányításával és közreműködésével. 1945 után a zsidó diktatúra idején a legtöbb volt falukutató (Erdey, Ortutai [sic!]) képességeit messze túlhaladó karriert futott be a bolsevista rendszer alatt.”⁷ A regnáló ideológia maga persze nem fogalmaz ilyen élesen; ám egy olyan helyzetben, amikor ismét rekordokat dönt a mélyszegénység, amikor az állam elveszi a kevésbé módosak gyermekei elől a felsőoktatás lehetőségét, amikor a közbeszéd mindennapos részévé válik a cigányellenesség és az antiszemitizmus, és ahol az első magyar köztársaság elnöke és a legnagyobb magyar költő baloldali szimpátiáik miatt *persona non gratá*vá válhatnak a hatalom szemében, a falukutatók őszinte felháborodása és a Márciusi Front célkitűzései akarva-akaratlanul sajátos új aktualitást kapnak.

Azt viszont csak remélhetjük, hogy akad a népi szociográfiák íróihoz és társaikhoz hasonló olyan értelmiség, amely túl tud lépni a szűkkeblű nacionalizmuson, az ordas ideológiákon, de a fennhéjázó intellektualizmuson, az arisztokratikus elzárkózáson is, és képes lesz a fenyegető társadalmi–politikai–gazdasági katasztrófával szembenemenni.

---

⁷ <http://hu.metapedia.org/wiki/Falukutat%C3%A1s> (utolsó letöltés: 2012. március 19.).